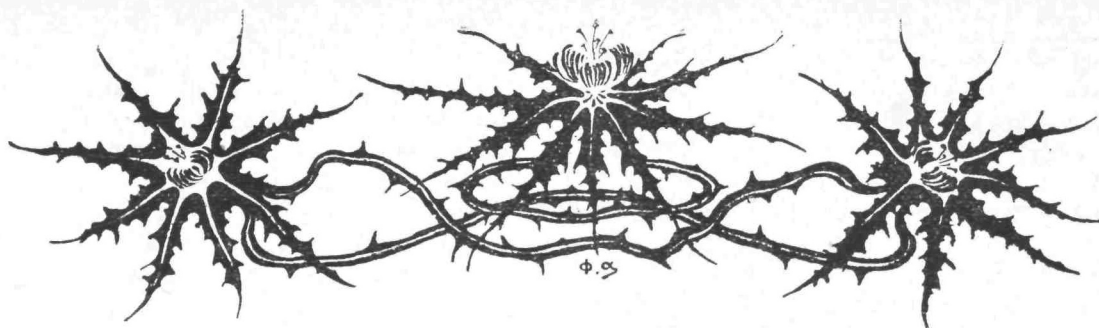

ΤΟ ΛΟΥΤΡΟΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ*

Η ανακάλυψις τῆς Πασικράτας — Ἡ Ἀφροδίτη τῶν Πηγασῶν — Τὸ βάπτισμά της — Τὰ ἀφιερώματα — Αἱ ἱερουργίαι της — Τὸ δκατήμερον λουτρόν της.

ΚΑΤΑ τὴν τελευταίαν διετὴ ἐν Θεσσαλίᾳ διαμονήν μου, ὡς ἐρέτου, συνέπεσε νὰ διέλθω τοῦ Βόλου, καθ' ἧς ἡμέρας ἐν τῇ ἐγγύτατα αὐτοῦ θέσει τῶν ἀρχαίων Παγασῶν εἶχον εὑρεθῇ αἱ πολυάριθμοι ἐγχρωμοὶ στῆλαι, πύργοι, ἐρείπια νῶν καὶ τὸ ἱερόν τῆς Πασικράτας, ἥς περιεσώθη ὁλόκληρος ἡ κεφαλὴ ἐφάμιλλος τῆς ἐν τῷ Λούτρῳ Μηλίας καὶ πικνῶν τῶν ἀγάλματων τῆς Ἀφροδίτης. Πρῶτος μοὶ εἶχεν ἀναγγεῖλει τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πολυτίμου εὐρήματος, τῆς θαυμασίας ἐκείνης θεᾶς πρῶτην φορὰν γενομένης γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Πασικράτας ὁ σοφὸς ἀρχαιοδίφης φίλος μου κ. Ἀρβανιτόπουλος, ἑφορὸς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχαιοτήτων. Ἦδη ἦτο ἀπὸ πολλοῦ γνωστὸς εἰς πάντας τοὺς φιλαρχαίους διὰ τὰς πολυτίμους αὐτοῦ ἀρχαιολογικὰς ἀνακαλύψεις καὶ ἄλλα· τοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἥς εἶχεν ἀνακαλύψει μετὰ ἄλλων καὶ τὴν παρὰ τὰ Τέμπη Ἀκρόπολιν τῶν Γόννων. Τοῦ πολυτίμου δὲ τούτου ἀρχαιοδίου τὰς ὁδηγίας ἀκολουθῶν, εἶχον γνωρίσει δι' ἄλλεςπαλλήλων ἐκδρομῶν τοὺς σπουδαιότερους ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχαιολογικοὺς τόπους, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ τὰ Τέμπη καὶ τὸν Ὀλυμπον, τοὺς περὶ τὰ Μετέωρα καὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ Πίνδου, τὰς Φθιωτικὰς Θήβας, αἵτινες ἦσαν κατὰ τὸν κ. Ἀρβανιτόπουλον αἱ ὑποπλάκισαι Θῆβαι τοῦ Ὀμήρου, τὰς περὶ τὰ Φέρσαλα ἱστορικὰς διὰ τοὺς πολέμους τῶν Ρωμαίων πεδιάδας, τὰ ἐρείπια τῶν ἐν Φερραῖς καὶ Φαρσάλοις ἀρχαίων ἱερῶν καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ παρὰ τὴν Φθίαν ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς χωρίον, ὅπερ κατέλαβε τὸν χῶρον τῆς πόλεως, ἔνθα κατὰ παράδοσιν εἶχε γεννηθῇ καὶ ὁ Γενάρχης τῆς φυλῆς μας Ἑλλην. Συχνότεραι ἦσαν αἱ εἰς Βόλον ἐκδρομαὶ διαρκουσῶν

Ἡ κεφαλὴ τῆς Πασικράτας πρὸ τοῦ λουτροῦ της ἐν τῷ Ἀθανασακείῳ Μουσείῳ.

τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Παγασῶν καὶ τῆς Δημητριάδος, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς θαυμαστῆς διὰ τὸ κάλλος της Πασικράτας. Συνετέλει δὲ εἰς τὴν παράτασιν τῆς ἐν Βόλῳ διαμονῆς μου καὶ αὕτη ἡ δικαστικὴ μου ιδιότης, ὡς Προέδρου ἐφεστῶν ἐνεργοῦντος τὰς πολυκρότους τότε ἀνγκρίσεις κατ' ἀθεϊστῶν, ἀναρχικῶν καὶ προσβολῶν τῆς τιμῆς, τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας.

* *

Ἡ ἀπὸ Βόλου εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν ἔνθα τὰ Καλύβια ἀπόστασις ἀπέχει πεζῇ περὶ τὰ τρία τέταρτα· λίαν δὲ εὐχαρίστως μετέβαινον ἐκεῖ πεζῇ, σπahnίως δὲ ἐφ' ἀμάξης. Αἱ Παγασαὶ, μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος καὶ κατείδωλος πόλις, ὡς ἐνδεικνύουν τὰ πολυάριθμα αὐτῆς εὐρήματα καὶ κτίρια, συνεχίζοντο, ἂν μὴ συνεταυτίζοντο, μετὰ τῆς Δημητριάδος, ἣν ἔκτισεν Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Πάντως ἡ μὲν Δημητριάς ἦτο ἡ στρατιωτικὴ οὕτως εἰπεῖν πρωτεύουσά του, τὸ Πότσδαμ, ὡς μοὶ ἔλεγεν ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος, ἐνῷ αἱ Παγασαὶ ἦσαν τὸ Βερολῖνόν του. Ἡ Δημητριάς, ἡ καταλα-

*) Ἐκ τῶν ἀνεκδότων «Θεσσαλικῶν Ἀναμνήσεων.»

λαβούσα τὸν ἀπὸ τῆς Ἰωλκοῦ χῶρον καὶ φθάσασα μέχρι τῆς παρχίας, δὲν ἦτο τοσοῦτον πολυάνθρωπος ὅσον αἱ παρχαίμεναι Παγασαί. Ἀδελὸν δὲ ἂν ἦν οἱ ἀμφοτέρως τὰς πόλεις ὁ Λίδιος, ὁ ὀνομάσας τὴν Δημητριάδα *valida et ad omnia opportuna*. Πάντως ἡ Δημητριάς ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν ἀρχαίων συνοικισμῶν τοῦ Ὁρμινίου, τῆς Νηλείας, τῆς Ὀλιζόνας ἐθεώρει συνέχειάν της καὶ ἐπίνειον τὰς πολυανθρωποτάτας Παγασάς, ἐκ τῶν νεκροταφείων τῶν ὁποίων προκύπτει ὅτι κατοικοῦντο οὐ μόνον ὑπὸ Θετταλῶν, ἀλλὰ καὶ Σύρων καὶ Ἰουδαίων καὶ Γετῶν. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δὲ κολοσσικὰ τεῖχη τῶν πύργων καὶ αἱ ἀνακρίθμητοι ἀνθημακτικαὶ στηλαὶ καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Πασικράτας μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη ἦτο μεγαλύτερα καὶ πλουσιωτέρα τῆς πόλεως τῆς παλαιᾶς Ἰωλκοῦ, ὡς ἐνδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐν Γκαρίτση ἐρείπιων.

* *

Εἶχον φθάσει εἰς τὰς ἀντανακτομένης Παγασάς ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ σκαπάνη Ἀμφισσέως ἐργάτου, τοῦ Ι. Σταυροπούλου, εἶχε προσκρούσει ἐπὶ ὄγκου πετρωθέντος χώματος καλύπτοντος τὴν ἐξκισίαν κεφαλὴν ἀρχαίας προδήλως θεᾶς. Μετ' ἀπόψεσιν τῶν πρώτων χωμάτων ἐμείναμεν κατὰπληκτοὶ οἱ θεαταὶ πρὸ τοῦ πολυτίμου καλλιτεχνικοῦ εὐρήματος. Ἡ πρώτη μου ἐντύπωσις ἐκ τῆς θεᾶς τοῦ μοι ἔφερεν ἀναμνήσεις τῶν ἐντυπώσεων, ἃς μοι εἶχε προσενηύσει ἡ θεὰ τῆς ἐν Λούβρῳ Μηλίας Ἀφροδίτης. Δὲν ἐτόλμησα νὰ τὴν ὀνομάσω Ἀφροδίτην ἐνώπιον ἐιδικωτάτου εἰς τοιαύτας ἀντιλήψεις ὁμοιοτήτων ἀρχαιοδίδου, ὅτε ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος μοι εἶπεν ὅτι ἡ ἀποκαλυφθεῖσα θεὰ ἀληθῶς κεφαλὴν ἀνήκει εἰς θεᾶν, ἥτις ἐλατρεῖτο ἐν Πηγασιᾷ ὡς Πασικράτα. Ὁμολογῶ ὅτι πρῶτην φράσιν ἤκουον τὸ ὄνομα τοῦτο, οὔτε τὸ ἀνεῦρον εἰς τὰ ἐν κοινῇ χρήσει λεξικά μεταξὺ τῶν ἐπιθέτων ἀρχαίας θεᾶς. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ὑπεβοήθει τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ κυρίου ὀνόματος τῆς θεᾶς. Ἐπρόκειτο προδήλως περὶ λατρευομένης θεᾶς ἥτις: «κρατεῖ πάντων καὶ πασῶν». Ἀλλ' οὔτε ἡγέρθη κἄν ζήτημα περὶ τοῦ ἐπιθέτου ὡς ἀνήκοντος εἰς λατρευομένην θεάν, ἥ; ἐξηπακούετο τὸ ὄνομα. Πέριξ τοῦ μέρους ὅπου εὐρέθη ἡ προτομή τῆς Πασικράτης ἀνευρέθησαν πολυάριθμα πῆλινα ἀνθημάκια εἰκονίζοντα γυναῖκα, ἴσως αὐτὴν τὴν Πασικράτην, εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ ἡρεσιωμένος ναός, ἔχων ἰδίως ἱερεῖας καὶ ἱερεῖς ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν πέριξ τῆς προτομῆς ἀνθημακτικῶν στηλῶν: (Θεανῶ ἱερατεύσασα Πασικράτα — Φιλωτέρα εὐξαμένη Πασικράτα — Πρώτα Πασικράτα εὐχὴν — Ἰππόλυτος Πασικράτα κλπ.).

* *

Ἡ ἐκ τῆς θέσεως ἐν ἣ εὐρέθη ἡ προτομή τῆς Πασικράτης μεταφορὰ τῆς εἰς τὸ ἐν Βόλῳ Ἀθανασάκειον Μουσεῖον ἐγένετο μετὰ μεγίστης προσοχῆς, ἵνα μὴ παθῇ τι ἐκ τῆς μετακινήσεως. Καίτοι, ἐπὶ τοῦ προσώπου, τῆς κομμώσεως καὶ ὅλου ἐν γένει τοῦ εὐρεθέντος κορμοῦ τὸ ἐπικαθεῖσταν χῶμα εἶχε πετρωθεῖ κατὰ τὴν διάκειναι τοῦ δυσχλίστου σχεδὸν ἐνταφιασμοῦ της, τὸ κἄλλος τοῦ προσώπου, αἱ γραμμαὶ καὶ καμπύλαι τοῦ κυκνείου τραχήλου της ἦσαν κατὰδηλοι. Ἐν τούτοις ὁ ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τοῦ εὐρήματος ἔφορος κ. Ἀρβανιτόπουλος ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τηλεγραφικῶς τὸ ὑπουργεῖον περὶ τῆς ἀνακαλύψεώς του, νὰ παρακαλέσῃ δὲ ὅπως μεριμνήσῃ περὶ ἀποστολῆς ἐιδικοῦ χημικοῦ πρὸς ἀπόπλυσιν καὶ καθαρισμόν τοῦ μαρμαρίνου καλλιτεχνήματος. Πράγματι δὲ μετὰ τινος ἡμέρας ἀφίκετο ἐξ Ἀθηνῶν ὁ καθηγητὴς τῆς χημείας Ὁ Ρουσσόπουλος καὶ ἀμέσως ἐπελήφθη τῆς διὰ χημικῶν σκευασίων ἀποπλύσεως. Μικρὴν δὲ πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ἀριστοτεχνήματος κληθεὶς φωτογράφος ἀπετύπωσεν εἰς πλῆκα ἐπιτυχῇ τὴν μορφήν τῆς Πασικράτης ὡς εἶχεν ἀναστυρῆ ἐκ τοῦ τάφου, εἰς ὃν εἶχεν ἐπὶ τότους αἰῶνας ἐγκλεισθῇ. Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν παριστᾷ τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ λουτροῦ της.

Τὰ χημικὰ λουτρὰ τῆς Πασικράτης Ἀφροδίτης διήρκεσαν ὑπὲρ τὴν ἐβδομάδα. Εἰς τὸν γράφοντα τὰς γραμμὰς ταύτας εἶχεν ἐπιτραπῇ εἶτε ὡς ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἡλικίαν, ἢ διὰ τὴν ιδιότητα τοῦ ἰσοβίου ἐταίρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, εἶτε διὰ τὴν φιλίαν πρὸς τὸν Ἐφορον τῶν ἀρχαιοτήτων, νὰ παρίσταται εἰς τὰ λουτρὰ της, νὰ θαυμάζῃ τὴν ἐλληνικωτάτην ῥιναν, τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ χεῖλη, τὰς παρειάς καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνακαθαριζομένην θαυμασίαν κεφαλὴν.

Ὅταν τὸ πολυτίμον καλλιτεχνήμα ἐκαθαρίσθη ἐντελῶς, ἀνεφάνη ἐν ὄλῳ τῷ θείῳ κάλλει της εἰκονιζομένη θεὰ, ἐφάμιλλος κατὰ πάντα τῆς Μηλίας Ἀφροδίτης καὶ κατετέθη εἰς ἐν τῶν δωματίων τοῦ Ἀθανασακείου Μουσείου τοῦ Βόλου, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν πρέπει νὰ ἀποσπαθῇ ὅπως κοσμήσῃ τὸ ἀθηναϊκὸν Μουσεῖον. Ἡ Πασικράτα ἀνήκει εἰς τὰς Παγασάς καὶ τὴν Δημητριάδα, ὅπως ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου εὐρέθη. Τοιοῦτο ὅμως καλλιτεχνήμα δὲν πρέπει νὰ γίνεται γνωστὸν μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους ἐπισκέπτας τοῦ Ἀθανασακείου Μουσείου, ἀλλὰ νὰ ληφθῶσι προπλάσματα αὐτοῦ καὶ εἰκόνες ἐν δελταρίοις ἵν' ἀπανταχοῦ γίνῃ γνωστὴ ἡ ἐφάμιλλος τῆς Μηλίας Ἀφροδίτης.